

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Борецька Мар'яна

Науковий керівник – викладач Юрків Мирослав Михайлович

РОЗВИТОК СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний вік – період швидкого збагачення словника. Від умов життя й виховання безпосередньо залежить розвиток і збагачення словникового запасу малюків; стають більш помітні індивідуальні особливості, ніж у будь-якій іншій галузі психічного розвитку. Це означає, що якісний розвиток лексичної компетентності є важливою умовою повноцінного мовленнєвого розвитку випускника дошкільного навчального закладу. Виховання з перших років життя інтересу до мови і вживання образних слів, влучних висловів та словосполучень, прагнення до більш досконалого володіння рідною мовою – це перш за все надійний шлях до розвитку виразного, яскравого мовлення і формування високодуховної особистості, громадянської гідності людини.

Добре розвинуте мовлення є засобом повноцінного спілкування і розвитку особистості. Лексика – найважливіша частина мовної системи, яка має загальноосвітнє і практичне значення. Багатство словника – це ознака високого розвитку дитини.

Науковці довели, що від того, яка якість і кількість слів, якими володіє дитина, залежить здатність вираження її думок, намірів, почуттів, бажань. Формування в дитини її комунікативно-мовленнєвої компетенції і потенційної можливості як суб'єкта спілкування та предметно-практичної діяльності залежить від розвитку й рівня здатності дитини активізувати слова в мовленні. [1; 2; 5].

Багатьох психологів, філософів та педагогів впродовж тривалого періоду цікавила проблема мовленнєвого розвитку дітей. Вона є актуальною і сьогодні. Адже розкриття особливостей та закономірностей розвитку словника дітей дошкільного віку дає змогу ефективно здійснювати його формування.

У різних напрямках досліджувалась проблема словникової роботи з дітьми на етапі дошкільного віку. Зокрема, збагачення словника дітей раннього віку досліджували Ю. Аркін, Г. Ляміна, Н. Маліновська та ін.; дошкільного віку – А. Богуш, Ю. Ляховська, особливості розвитку та становлення словника дошкільників – А. Іваненко, Н. Луцан, Н. Савельєва та ін. Головним аспектом низки досліджень стало вивчення особливостей засвоєння семантики слів, уточнення і розширення значень уже відомих слів у певному контексті, використання тематичного принципу введення лексики, асоціативного поєднання слів.

Мовознавці у своїх працях висвітлили проблему урахування особливостей вияву різних видів виразності в мовленні (Г. Коваль, О. Федорова та ін.); психологи вивчали взаємозв'язок значення і смислу слова (Л. Виготський, О. Лурія та ін.); психолінгвісти присвятили свої праці тому, як діти усвідомлюють мовну дійсність, як треба та організовувати мовленнєву діяльність (В. Виноградов, О. Леонт'єв та ін.); педагоги дослідили шляхи збагачення словника дітей дошкільного віку (А. Богуш, Н. Луцан, О. Трифонова та ін.), формування в дошкільників словникового багатства мови (Н. Гавриш, А. Лаврент'єва та ін.) та лексичну роботу з текстами художніх творів (Н. Гавриш, Н. Кирста та ін.). В Україні різні напрями розвитку словника дошкільників розробляють А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Пироженко, Ю. Руденко та ін.

Мета статті: Проаналізувати особливості становлення словникового запасу дітей дошкільного віку та з'ясувати значення словникової роботи в загальній системі роботи з розвитку мовлення дітей.

Актуальність дослідження. Словникова робота є одним із головних завдань мовленнєвого розвитку дитини-дошкільника. Формування словника дитини – це тривалий, складний процес кількісного накопичення слів, засвоєння їх соціально закріплених значень та вміння доречно використовувати слова у конкретних умовах спілкування. Діти не тільки засвоюють лексичне

та граматичне значення під час роботи над словом, а й вчать скласти словосполучення, речення, а потім і зв'язний текст. У них має вироблятися вміння свідомо обирати зі словникового запасу ті мовні засоби, які влучно відобразять задум мовця і робитимуть висловлювання не лише граматично правильним, а й виразним. Зміст спілкування забезпечує слово. Лише за наявності достатнього словникового запасу можливе усне та писемне мовлення.

Цілеспрямована педагогічна діяльність, що забезпечує ефективне засвоєння словникового складу рідної мови, саме так в сучасній методиці розглядають словникову роботу. Під розвитком словника Ю.Руденко розуміє тривалий процес кількісного нагромадження слів, засвоєння їх соціально закріплених значень і формування вміння використовувати їх у конкретних умовах спілкування [4, С. 21].

Розвиток мовлення починається в дитини з трьох місяців. Це етап активної підготовки мовного апарату до вимови звуків. Також здійснюється процес розвитку розуміння мови, тобто формується імпресивна мова. На думку А. Богуш, перш за все, малюк починає розрізняти інтонацію, потім слова, що позначають предмети та дії. Дитина вимовляє окремі слова, що складаються з однакових парних складів (ма-ма, та-то) до дев'яти-десяти місяців. Словник зазвичай досягає 10-12 слів до року, а іноді і більше, це залежить від індивідуального розвитку дитини. Уже на другому році життя дитини формується експресивна мова, слова і звукосполучення стають для неї засобом мовленнєвого спілкування [2, С. 404].

До двох років активний словник у дітей складається з 250-300 слів, це встановлено науковцями. Процес формування фразової мови розпочинається у цей же час. Спочатку це прості фрази з двох-трьох слів, але з часом, до трьох років, вони ускладнюються. Активний словниковий запас досягає 800–1000 слів. Мова стає повноцінним засобом спілкування. Збільшується до 2500-3000 слів активний словник у дітей до 5-ти років. Поліпшується вимова, подовжується та ускладнюється фраза. У дитини спонтанно коригуються фізіологічні порушення звуковимови при нормальному розвитку мови до чотирьох-п'яти років. Дитина правильно вимовляє всі звуки рідної мови, має достатній за обсягом активний словник і практично оволодіває граматичною будовою мови до 6-ти років [2; 5; 6].

Кількісне зростання – перша сторона розвитку словника дітей. Дошкільний вік це період швидкого збагачення словника. Дані про кількість зростання слів умовленні дошкільнят одного і того ж віку дуже різняться між собою тому, що це залежать від умов життя і виховання. У дітей до кінця першого року життя з'являються перші осмислені слова. Значною мірою випереджає активний словник розвиток розуміння мови. Збагачення активного словника відбувається швидкими темпами після 1,5 років, і до кінця другого року життя він становить 300-400 слів, а до трьох років може досягати 1500 слів. Величезний стрибок у розвитку словника відбувається не тільки і не так внаслідок запозичення слів з мови дорослих, як унаслідок оволодіння способам творення слів. Унаслідок збільшення кількості слів, що позначають предмети найближчого оточення, дії з ними, а також окремі їх ознаки здійснюється розвиток словника. У наступні роки кількість уживаних слів також швидко зростає, однак темп дещо сповільнюється. Період найбільшого збільшення активного словникового запасу – це є третій рік життя. До 4 років кількість слів – 1900, в 5 років – до 2000–2500, а в 6-7 років до 3500–4000 слів [3; 4; 6].

Коло інтересів і потреб дитини відображає словниковий склад. Слова, що позначають різні сфери життя, можна виявити у промові дітей. Особливості змісту найбільш вживаних частин мови в словнику дітей третього року життя встановлені у дослідженні В. Гербової та А. Богуш. Серед іменників назви предметів побуту становлять 36%; назви засобів пересування – 15,9%; назви об'єктів живої природи – 16,5%. Найбільш вживаними є назви явищ неживої природи, частин тіла, будівельних споруд серед іменників та третю частину всіх слів становлять дієслова. Діти вже на третьому році життя володіють досить різноманітним словником, що забезпечує повноцінне спілкування з тими, хто їх оточує [3, с. 192].

На думку Л. Виготського щодо якісного розвитку словника, то розвиток значень слів представляє «грандіозну складність». Для малюка спочатку, слово асоціюється тільки з конкретним одиничним предметом. Наприклад, дитині, яка завжди гралась лише з синім м'ячем, дали два м'ячі – знайомий йому синій і незнайомий великий різнокольоровий м'яч. Коли запитували: «Де м'яч?», дитина завжди показувала тільки на синій м'яч. Поступово вона починає позначати всі предмети цієї категорії, з розвитком здатності узагальнення.

Слово заміщає чуттєвий образ тільки одного предмета, це перший ступінь узагальнення (м'яч – тільки ось цей м'яч). Цей ступінь узагальнення є доступний дітям кінця першого – початку другого року життя.

Слово заміщає чуттєвий образ ряду однорідних предметів (слово «м'яч» відноситься до будь-якого м'яча, незалежно від його розміру та якісних ознак, це другий ступінь узагальнення. Значення слова тут ширше. Цей ступінь узагальнення стає доступний дітям кінця другого року життя.

Слово позначає кілька груп предметів, що мають загальне призначення (іграшки, посуд тощо), це третій ступінь узагальнення. Слово «іграшки» узагальнює в собі і м'ячі, і ляльки, і кубики та інші призначені для гри предмети. Дуже широке сигнальне значення такого слова, але разом з тим віддалене від конкретних образів предметів. Третій ступінь узагальнення доступний дітям трьох – трьох з половиною років.

Слово досягає вищої стадії інтеграції – четвертий ступінь узагальнення. У слові відбувається об'єднання попередніх рівнів узагальнення (слово «річ», наприклад, містить у собі узагальнення слів «посуд», «іграшки», «меблі» тощо). Надзвичайно широке сигнальне значення такого слова, з великими труднощами простежується його зв'язок з конкретними предметами. Лише на п'ятому році життя діти досягають такого рівня узагальнення[4].

Словотворчість становить важливу особливість дитячого мовлення, оскільки словник дошкільнят активно збагачується кількістю слів, «придуманих» ними. Період від двох до п'яти років відрізняється активним словотворенням дітей, про це свідчать факти, які були зібрані педагогами, лінгвістами, психологами. За законами мови на основі наслідування тих форм, які вони чують від тих, хто їх оточує, побудовані нові слова. Засвоєння морфологічних елементів мови є показником словотворчості, з якими пов'язане кількісне накопичення слів і розвиток їх значень.

Важливість завдання навчання та виховання полягає в урахуванні закономірностей засвоєння значень слів, у поступовому їх поглибленні, формуванні вмінь семантичного відбору слів відповідно до контексту висловлювання.

Словникова робота в дошкільному навчальному закладі полягає в тому, що вона проходить через усю навчально-виховну роботу з дітьми, це і є її особливість. Становлення словника відбувається в процесі ознайомлення з навколишнім світом, в повсякденному житті, спілкуванні, усіх видах дитячої діяльності. Робота над словом поглиблює її почуття, уточнює уявлення дитини про навколишній світ, дає соціальний досвід. У дошкільному віці закладають основи розвитку мислення й мовлення, відбувається становлення соціальних контактів, формується особистість, тому саме тоді усе це має особливе значення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей: Книга для воспитателей детского сада. Москва: Мозаика-Синтез, 1999. 272 с.
2. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 440 с.
3. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те вид., доопр. і доп. Харків: Ранок, 2013. 192с.
4. Руденко Ю. А. Збагачення словника дітей дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки. Одеса: 2003. 21 с.
5. Русова С.Ф. Дошкольное воспитание. Катеринослав: 1918. 162 с.
6. Українське дошкільня :програма виховання дітей у дитячому садку. Львів: Ред. видав. відділ при управ. по пресі, 1991. 227 с.

*Бортняк Світлана
Науковий керівник – доц. Матіяш Валентина*

ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА ІДЕЯХ МИРУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Серед миролюбних країн Українській державі належить визначне місце. Питання збереження миру у всьому світі неодноразово розглядалось на сесіях Верховної Ради України, закріплювалось на рівні законодавчих документів нашої держави. Тому одним із засобів